

עירובין כח

משה שווערד

1. רש"י מסכת עירובין דף כח עמוד א

פוטיתא - שרץ המים שאין בו כזית, ואפילו הכי, כיון דבריה היא - אכילה היא ולוקה ארבע מלקיות, בשרץ המים כתיב בתורת כהנים אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם - הרי כאן שנים, וכלל בהן בין שרץ הארץ בין שרץ המים, ומשום מבושרם לא תאכלו ומשום וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו.

2. רש"י מכות דף טז/ב

נמלה - בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי ושלישה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים:

3. שו"ע אורח חיים - סימן רי

(א) האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל; ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו, כגון גרגיר של ענב או של רימון, שמברכין לאחריו אע"פ שאין בו כזית; לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית: הגה - ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו, לא מקרי בריה ...

4. בית הבחירה (מאירי) מסכת עירובין דף כח עמוד א

מה שכתבנו כאן שהצאן והבקר ושאר בעלי חיים גדולי קרקע הם פירושו שנזון מדברים שבקרקע ולא גדולי קרקע ממש והוא שאמרו בברכות מ' ב' על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר מברך שהכל שבזו פירושו שאינו צומח מן הארץ:

5. שערים מצויינים בהלכה

גודגניות, מרובי בנים - יאכלו. פרש"י דממעטיין הזרע. ומשמע הלשון דלכתחלה יאכלו. וצ"ע הרי איתא בגמ' יבמות (סג:), כל מי שאינו עוסק בפר"ד כאילו שופך דמים, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, ואמרי' שם בגמ' (סב:) אפי' יש לו בנים מחויב, מדכתיב (קהלת יא-ו) "ולערב אל תנח ידך", וכן נפסק בשו"ע (אהע"ז סי' א). ואפשר דכיון דלא מכלה את הזרע לגמרי אלא ממעיטו לכן מותר אפילו לכתחלה, משא"כ חשוכי בנים לא יאכלו, אפילו אינו אלא ממעיטו.

6. מגדים חדשים

מרובי בנים יאכלו חשוכי בנים לא יאכלו. נמענית (יא א) איתא, חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. פירש"י חסוכי בנים שלא קיימו פריה ורביה. ועיין בטו"ז (סימן תקעד סק"ג) שכתב, דממה שאמרו ליטנא דחשוכי בנים, משמע דאין לו בנים לגמרי שהולך ערירי, אבל מי שיש לו בנים אף שלא קיים עדיין פ"ו לא החירו לו. ועיין בא"ר שם ובאחרונים שחלקו עליו, דאף שיש לו בנים אם אין לו עדיין צמ מותר. ונשו"מ

7. חידושי הרישב"א מסכת עירובין דף כח עמוד א

מי לא תנן מערבין לנזיר ביין. פי' דאע"ג דלדידיה לא חזי כיון דחזי לאחריני מערבין בו, והא ודאי שאין הדמיון יפה דהתם איהו גופיה חזי אלא דאריא דאיסורא רביע עליה מה שאין כן בגודגדניות שהם עצמן קשין לגוף, אלא דתלמודא ס"ל דליכא לפלוגי דינא מהאי טעמא, ומיהו אפשר דלמאי דאוקמינא הא דרב בהנדקוקי מדי דחזו לאכילה הדרינן מהא וסבירא לן דבאידיך שהם קשין [לגוף] אין מערבין בהם [אפילו] [אלא] למרובי בנים, ולא אמרינן בהא כיון דחזי לחבריה לדידיה נמי מערבין כיון דלדידיה לא חזו מחמת ריעותא שבגופן ולא מדמינן לה לייך לנזיר.

• יד בנימין

שם בגמ', מי לא חנן מערבין לנזיר ביין כו'
אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי וכו'
עי' ריטב"א דיש לחלק דהתם נזיר איהו גופי'
חזי אלמא דארי דאיסורא רביע עלי, משא"כ
בגודגדניות שמנד עלמן אינן ראויין דמזיק לגוף,
אלא דתלמודא ס"ל דאין לחלק בכך, מיהו
להאיבע"א אפשר דס"ל שפיר לחלק בכך ע"כ.

8. שערים מצויינים בהלכה

אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי כו'.
צ"ע, דהא יש לדחות הטעם, דאפשר
משום דהנזיר יכול לשאול על נזרו, וכמו כן
בתרומה יכול הישראל לשאול על תרומתו,
והדרה לטבלה. וזה הטעם כתב רש"י במס'
פסחים (כג.). וכן צ"ע, למה פירש שם רש"י
הטעם שיכול לשאול, הרי הגמ' כאן מפרש
טעמא משום דאע"ג דלא חזי להאי חזי
להאי.

9. רש"ש מסכת עירובין דף כח עמוד א

גמרא מי לא תנן מערבין לנזיר ביין כו'. הן מנזיר אין ראיה דא"ל דהוא מטעמא דאי בעי מיתשל אנזירותו כדאמרינן לקמן (ל ב) אליבא דסומכוס ומלישראל בתרומה ג"כ לכאורה א"ר הא"ל ג"כ משום דאי בעי מיתשל עלה כו' כדאיתא שם בגמרא וכרבי דל"ג עה"ש בה"ש. אלא משום דמסתמא איירי בכ"ע אפי' אי ליכא אלא ב"ס מצומצמות וכמ"ש התוס' (לא) ד"ה דמאי אך לכאורה קשה לפ"ז מדוע לא פשיט בשלהי שבת ממתניתין דנשאלין אף כשהיה להם פנאי דהא סתמא תני ואפ"ה ל"פ סומכוס עלה. וי"ל משום דלא פסיקא ליה למיפלג דהא איכא דאין פנאי. ותדע דהא ת"ק סתמא תני נזיר ומשמע אפי' נזיר שמשון דאין לו התרה עי' מכות (כב). ולפ"ז יכול להיות הראי' דכאן אף מנזיר:

10. דף על הדף עירובין דף כח עמוד א

בגמ': א"ר יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין וכו' ובגודגדניות וכו'. אע"ג דלא חזר להאי חזי להאי הכא נמי אע"ג דלא חזיל להאי חזי להאי.

מסוגיא זו הקשו האחרונים לדברי רש"י במס' פסחים דף כ"ג ע"א ד"ה מערבין לנזיר דכתב בזה"ל: "אע"פ שסעודה שאינה ראויה לו היא הואיל ואי מתשיל אנזירותיה שריא ליה מערבין. וכן לישראל בתרומה דאי בעי מיתשל ליה וכו'". דהקושיה מתבקשת מאליה דבסוגיין משמע דהטעם הוא דהואיל וחזי להאי חזי להאי, והראי'

דהגמ' מדמה דין זה למערבין בגודגניות לחשוכי בנים, והרי התם לא שייך כלל להשאל, ואעפ"י כן מערבין דחזי להאי ומדמה להך מערבין לנזיר ביין.

וביאר באחיעזר (שו"ת ח"ג סי' ס"ק י"ז) שיטת רש"י עז"ה: דהרי דחזי לאחריני לא מועיל בעירב תחומין רק בדבר שאין ע"ז איסור חפצא, כגון לערב ביוהכ"פ, דאע"ג דיש איסור לאכול העירוב, אבל אין זה איסור דהחפץ אסור אלא זה איסור דהיום גורם שאסור יהי' לאכלו, והרי חזי לקטן, או בנידו"ד דאין איסור על הגודגניות. וע"י כשאחר מותר מועיל לערב, אבל כשיש איסור על הדבר עצמו, כגון נבילה וכדו' ל"מ מה דחזי לאדם אחר כגון חולה שישב"ס וכדו', וה"ה לנזיר ביין ג"כ יש איסור חפצא ולא הי' צריך להועיל הא דחזי לאחריני, וע"כ כתב רש"י בפסחים (ויסוד הדברים בסוגיית הגמ' לקמן ל' ע"ב) דכיון דאי בעי יכול להשאל על האיסור, א"כ זה גורם שלא יהי' איסור גדול על החפץ, וכיון שאין ע"ז כ"כ איסור גדול, שפיר מועיל הסברא הא דחזי לאחר כדי שיועיל העירוב. ע"כ.

11. חידושי הריטב"א מסכת עירובין דף כח עמוד א

בטלה דעתו אצל כל אדם. ואינו מעשר על הירק כלל אלא מעשר על הזרע כי עיקרם לזרע הוא בכל העולם, וא"ת מאי קא מקשי מגברא לדוכתא דהא בפרק חבית (שבת קמ"ד ב') אמרינן אין סוחטין ברמונים ושל בית מנחם היו סוחטין ברמונים ואמרינן הלכה כשל בית מנחם, ופרכינן ושל בית מנחם הוי רובא דעלמא, ומהדרינן אין דתנן המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר אומר קידש שכן בערביא מקיימין קוצים בשדותיהן לגמליהן, ופרכינן מי דמי ערביא אתרא הוא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם, וי"ל דההיא דקיים קוצים בכרם אע"פ שאין נוהגין כן בשאר מקומות אינו מנהג משונה למי שמקיים אותם דודאי טובים הם לגמלים אלא לפי שאין הגמלים מצויים בשאר המקומות, ומשום הכי סבר רבי אליעזר דהוי ערביא רובא לעלמא ורבנן פליגי עליה התם ואומרינן דאפ"ה לא הוה רובא דעלמא, ומיהו בערביא גופא דנהיגי בה מודו רבנן דקידש, אבל כשהמנהג משונה מאד ויוצא מדרך השכל והראוי אפילו היכא דהוה נהיגי ביה באתרא אין מנהגם מנהג ואפילו לדידהו ובטלה דעתם אצל כל אדם, וכדאסיקנא בפרק המצניע (שבת צ"ב ב') כי המוציא משוי על ראשו בשבת פטור ואפילו לאנשי הוצל שנוהגין כן בחול דבטלה דעתם אצל כל אדם, והא דחזין לההיא (דחול) [דהוצל] דמיא דהא ודאי אין ראוי לזרוע תבואה בשביל לאכול השחת ולא לזרוע פולין ושעורין משום ירקן, ומשום הכי אפילו הם אתרא אותם שנוהגין כן דינם כגברא שבטלה דעתם אפילו לגבי עצמן, והיינו דפרכינן הכא וכי בבל רובא לעלמא לגרור אותם למנהגם, אדרבה כיון שמנהגם משונה אפילו לגבי דידהו אינו מנהג, וכהא דתנן בפול ושעורה שזרען לירק.

ומיהו ק"ל דהתם היכי מייתי ראייה לההיא דסוחטין ברמונים מההיא דקוצים בכרם דהא רבנן פליגי עליה דרבי אליעזר וסברי שהמקיים קוצים בכרם לא קידש ולא גמרינן מערביא דסבירא להו דערביא לא הוי רובא דעלמא, וי"ל דסבירא להו דהלכתא כרבי אליעזר בההיא, א"נ דקסבר דהתם הוא דפליגי רבנן משום דלדידהו קיום קוצים בכרם אע"פ שאינו מנהג משונה מ"מ אינו מנהג יפה לגמרי כי פעמים שהפסדם מרובה משכרם והרי בשאר מקומות יש להם גמלים ואין מקיימין אותן, אבל רמונים לסחוט מנהג טוב הוא דעדיף לרפואה ולמאכל ומה שאין נוהגין כן בשאר מקומות אינו אלא מפני שהרמונים [אינם] מצויין להם לרוב הלכך בהא אפילו רבנן מודו דלהו רובא לעלמא, ואפ"ה מהדרינן דלא דמו דערביא אתרא, ורימונים דשל בית מנחם גברא, וש"מ דכל היכא דהוה אתרא ודאי הוה רובא לעלמא, וק"ל דהא אמרינן בפ"ק דקידושין (ו' א') שהאומר חרופתי ביהודה מקודשת לפי שנוהגין לומר כן אבל האומר כן בעלמא אינה מקודשת וכדפרכינן ויהודה הוי רובא לעלמא, וי"ל דההיא דחרופה הוא מנהג בינוני שאינו מנהג משונה ומ"מ אין [מנהג] המקום הזה מובחר בשאר מקומות שהרי אינם רגילין בו מפני כן כי ודאי הרי הוא ראוי להם, ודומה כאילו היו גמלים מצויין בכל מקום ואין מקיימים להם קוצים דבהא אפילו רבי אליעזר מודה כיון שהיו ראויין לעשות כערביא ואינם עושין דלא מגרינן שאר עלמא בתרייהו.

נמצאת למד כי הדין הזה הוא על ג' דרכים, [1] כל שהמנהג משונה אפילו נהגו בה באתרא חד בטלה דעתם לגמרי [אף] לגבי דידהו כהא דחזין וכהוה דהוצל, [2] וכל שאין המנהג משונה אלא שאין שאר העולם בוחרים בו ואע"פ שהיו יכולין לנהוג כן היכא דנהוג נהוג היכא דלא נהוג [לא נהוג] והוא דהוה היכא דנהוג אתרא, [3] והיכא שהמנהג הוא יפה וראוי לכל מקום ומה שאין נוהגין אותו בשאר מקומות הוא מפני שאינם צריכין לכך או שאינו מצוי להם (הרי) [הוי] אותו מקום שנוהגין רובא לעלמא כקוצים בכרם לרבי אליעזר ורימונים לרבנן, ומיהו [דוקא] בדאיכא מנהגא דאתרא דאילו מנהגא דגברא חד או

משפחה אחת לא חשיבא לעולם למהוי רובא דעלמא כדמוכח מההיא דרמונים, ומיהו לדידהו גופייהו אפשר דמהני מנהגא בכי הא, והרבה דברים נאמרו ונכתבו בזה אבל מה שכתבתי נראה לי שהיא תרומה טהורה מכל דברי רבותי ז"ל.

12. ספר מגדים חדשים - ברכות כח

ר' זירא כי הוה חליש מגירסיה כו' אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא. בבב יסשכר (חודש סיון מאמר ה' אות יד), כתב מה שסיים ואקבל אגרא זה מן הסיימה, הרי הוא על מנת לקבל פרס, וביארנו הדבר ע"פ מ"ש בזהר בפסוק מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך כו', לפי זה שכר המצוה הזאת הוא מורא שמים. וכן הביא הרב הגדול חיד"א זל"ה (בדבש לפי מערי ק' אות מט), וכן הביא בספר חרדים (פ"ו מ"ע מה"ת) אשר שכר המצוה הזאת היא יראת שמים. והנה שכר ופרס כזה מחוייב ומוטל עלינו להשתדל להשיגו, על כן אמר ר' זירא כד נפקו רבנן איקום מקמייהו ואקבל אגרא היינו היראה ע"כ וכ"כ עוד במגיד תעלומה כאן, ובאגרא דפרקא (אות שמה), ובספרו דברים נחמדים (ע' נט). ועיין בספר אבות על בני עמ"ס אבות (פ"א מ"ג) שכתב למרץ כן מדנפשיה ע"ש. וכעין זה כתב בהגהות הג"מ שאל קנעלצויגן ז"ל כאן, דהשכר הוא מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן, ושכר כה

ראוי לנפש. וכתב עוד לפרש בזה מ"ש בשבת (ק"ט א) תיתי לי דכי אחא נורבא מרבנן לקמאי דנינא כו', ופירש"י תיתי לי ישולם שכרי שחיבת ת"ח עלי. ולא פירש"י כן על כמה תיתי לי שאיתא שם מקודם, משום דאין לעשות מצוה על מנת לקבל שכר, ורק בזה דרחים רבנן הוויין ליה בנין רבנן, בזה י"ל תיתי לי ישולם שכרי ע"ש. אמנם מצינו עוד בצנורות (ל' א) שפירש"י תיתי לי שכר טוב ע"ש.

והנה מ"ש בקגולת מצוה זו שזוכה ליראת שמים, בשם הארז"ל איתא שזוכה להתחכס בתורה, כמש"כ מהר"ז ז"ל בשער המצות (פ' קדושים), אמר לי מורי זלה"ה שאם יכוין האדם לכוונה זו שכתבנו בהיותו קם מפני ת"ח או זקן, שיעיל לו מאד להתחכס בתורה ע"ש. ואפשר בכוונת הארז"ל להוסיף על מ"ש רז"ל, שלא בלבד שזוכה ליראת שמים וראשית חכמה יראת ה', אלא גם שזוכה להתחכס בתורה. אלא שמדברי הרחיד"א ז"ל בדבש לפי שם לא נראה כן, שכתב בשם ספר חרדים שזוכה ליראת שמים, ושזכר כתב בשם הארז"ל בשער המצות שזוכה להתחכס בתורה ע"ש. משמע קצת דהם שני דברים. ועיין

ובעיקר הקושיא דהרי הוא על מנת לקבל פרס, עמד בזה גם בספר פתח עינים כאן, וכתב ליישב דרש"י פירש כי חלפי רבנן תלמידים, ולפי זה ר' זירא שהיה אדם גדול לא היה חייב לקום מפניהם, ומהר"ש פרימו ז"ל כתב דמ"ש שאין לעשות המצוות ע"מ לקבל פרס, היינו דוקא המצוות שחייב לעשות, אבל אם עושה דבר שאינו חייב בו, מותר לעשות בשביל השכר. ח"ש ר' זירא איקום מקמי רבנן התלמידים שאיני חייב לקום מפניהם, ואני עושה תוספת זה לקבל אגרא, דכל המוסיף לעשות מה שאינו חייב שרי למעבד על מנת לקבל פרס ע"ש.

13. פתח עינים מסכת ברכות דף כח עמוד א

כי חלפי רבנן איקום מקמייהו ואקבל אגרא. יש לדקדק אדם גדול כר' זירא איך יקיים המצוה על מנת לקבל פרס ותו דרש"י פירש כי חלפי רבנן תלמידים וק' דלא היה חייב ר' זירא שהיה אדם גדול למיקם קמייהו דאף אם הם שקולים הדור דוקא מהדרי אהדי ותו לא. ויראה דחזא מתרץ חבירתה בהקדים מה שתירץ הרב מהר"ש פרימו למה שהקשו התוס' פ"ק דר"ה בההיא דאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו' הרי זה צדיק גמור מדתנן

אל תהיו כעבדים וכו' וניחא ליה להרב הנזכר דדוקא המצות שחייב לעשות באלו אמרו אל תהיו כעבדים וכו' אבל אם עושה דבר שאינו חייב בו כגון שכבר יצא י"ח צדקה כמתנת ידו כברכת ה' אלהיו אשר חננך ומוסיף סלע לצדקה בזה התוספות שרי לעשות בשביל שיחיה בנו והרי זה אל סל"ע נכון לקרות צדיק עכ"ל **ובהא ניחא דהיינו דקאמר ר' זירא איקום מקמי רבנן התלמידים שאיני חייב לקום מפניהם ואני עושה תוספת זה לקבל אגרא דכל המוסיף לעשות מה שאינו חייב שרי למעבד על מנת לקבל פרס:**

14. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד/א

דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוו משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם

15. ספר בנייהו בן יהודע על סוטה דף יד/א

שם כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. הקשה מהרש"א והא תנן [אבות פ"א] אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ע"ש. ונ"ל בס"ד, דיש מין שכר אחר אשר יבקשו הצדיקים אותו, והוא, כי ירצה הצדיק לזכות לאחרים שיהיו כל מצות החלשים שאין להם כח ושלמות לעלות למעלה למקום עליון, שיהיו נכללים עם מצותו ונתלים בה, כדי שגם הם יזכו לעלות למקום עליון כמוה, כדרך ספינה פשוטה שתולים אותה בספינה של אש והיא הולכת כמוה. ובזה פרשתי בס"ד, מאמר רז"ל [אבות פ"ד] שכר מצוה מצוה, רצו לומר יתחבר עם מצותו מצוה אחרת של אדם אחר שהיא חלושה ורכה, כדי שגם זו תזכה לעלות למקום עליון, ובזה נחשב לצדיק הזה בעל המצוה הגדולה והחזקה, כאלו עשה גם מצוה של אדם אחר, מפני שעלתה עמו, ולולי הוא לא היה לה כח לעלות, ועל שכר כזה היה משה רבנו ע"ה מתאוה שיכנס לארץ ישראל ויקיים מצות שבארץ כדי שיזכו אחרים על ידו, שאז אחרים אשר מקיימים מצות שבארץ, ואין בידם כח לקיים מצוה שלימה, אלא חלושה שאין לה כח של עליה למעלה, שאז יהיו נכללים עמו, ויזכה הוא להעלותם עמו, ונמצא אינו מקיים מצוה אחת, אלא הוא מקיים כמה מצות, שהם אותם שנכללו ונתלו במצותו, ועל זה אמר לו כלום אתה מבקש אלא שכר, דהיינו מצות של אחרים, שיהיו נתלים במצותך, שגם זה נקרא בשם שכר, וכאשר בארנו במאמר שכר מצוה מצוה:

16. ספר רוח חיים על אבות - פרק א משנה ג

ויתכן עוד לומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב כו'...

ונעמיק עוד להשכיל בזה כי הנה אחרי אשר עיקר כוונת הבריאה היא להיטיב לברואיו. ואם כן לפי זה יתכן כי העבודה היותר חשובה ומקובלת תהיה על מנת לקבל פרס כי יעבוד על מנת שייטיב לו שיגיע מזה נחת רוח לפניו יתברך שמו. אך באמת אם מכויין בעבודתו שיגיע לו שכר וכוונתו רק כדי שיגיע מזה נחת רוח להשם יתברך שמו בהטיבו עם ברואיו חלף עבודתם זהו העבודה המעולה. אכן אם מכויין הוא להנאתו היא העבודה הפחותה שהזהירנו מזה. והבחינה לזה אם יאמרו לו עבוד על מנת שייטיב לחברך כי הלא מטובת חברך יבוא גם כן הנחת רוח להשם יתברך והוא לא ירצה בזה כי אם שיגיע הטוב לו לעצמו. ואם כן אין רצונו כי אם לטובת עצמו ולא למלאות בזה רצון בוראו יתברך שמו. אבל אם ירצה באמת לעבוד כדי שייטיב לחביריו ויבוא מזה נחת רוח להשם יתברך אם חסיד כזה יעבוד על מנת לקבל פרס זה הוא העבודה הגבוהה העולה היא למעלה כי זה הכוונה בברואיו לטוב להם:

ובזה יובן מאמר חכמינו זכרונם לברכה (סוטה יד.) דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו עליו השלום לכנס לארץ וכי לאכול מפריה הוא צריך כו' אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל כו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא שכר כו'. ולכאורה יפלא הלא במצותו חפץ מאוד ולא בשכר מצותו ומשה רבינו עליו השלום רצה רק המצות ומה השיב לו שיתן לו השכר אמנם כן הוא לפי מדריגתו של משה רבינו עליו השלום שמצינו שרצה להפסיד שני העולמות עולם הזה ועולם הבא למען זכות את ישראל שייטיב להם ויבוא נחת רוח להשם יתברך. ואצל עובד כזה עיקר העבודה היא על מנת לקבל פרס ולכן הביאו שם בגמרא זה הלשון על משה רבינו עליו השלום. לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל. כי כוונתו היתה כנזכר לעיל. וכי הערה למות נפשו. יעויין שם בגמרא ותשכיל דעת. אבל

אצלינו אשר רחוקים אנחנו מהמדרגה זו הגבוהה, לכך אצלינו המובחר לעבוד שלא על מנת לקבל פרס. (ועמ"ש בפרק בן זומא משנה ד):

17. שו"ת עונג יום טוב סימן פט

וכה"ג כתב המהרש"א ז"ל בהא דאמרינן בברכות (דף כ"ח) ר' זירא כי הוה חליש מגירסי' הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר"נ בר טובי' אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו כי היכי דאקבל אגרא והקשו הא תנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס והיכי אמר כי היכי דאקבל אגרא ותירץ המהרש"א דדוקא במצוה שהאדם חייב לעשות וא"א לו להפטר ממנו אסור ע"מ לקבל פרס והכא הוא הלך לישב שם כדי לקיים מצות קימה מפני ת"ח רשאי לעשות כדי לקבל אגרא. ובזה מיושב קושית התוס' בפסחים אהא דאמרינן סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור שהקשו היכי הווי צדיק גמור הא תנן אל תהיו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס ולפמ"ש א"ש דהכא מיירי שאין עני עומד לפניו שמצוה להחיותו רק שמפריש סלע לצדקה כשיזדמן לו איזה עני או שכבר נתן שיעור שקבעו חכמים לצדקה ומפריש סלע לצדקה בשביל שיחי' בנו ולהכי ה"ז צדיק גמור כיון שאינו מחויב לעשות מצוה זו ומכניס עצמו בחיוב שרי ע"מ לקבל פרס. אף אנו נאמר דמצוה שאין לה שיעור ולא רמי עליו לעשותה ומכניס עצמו בחיובה לא אמרינן בזה מללה"נ כיון דשרי לעשותה על מנת לקבל פרס מיקרי הנאה אם עושה אותה. ולפ"ז הי' אפשר לומר בענין מצות צדקה במי שאסר נכסיו על עצמו דלא אמרינן בזה מללה"נ דהא אינו מחויב ליתן דהוא עצמו עני שהרי אסר נכסיו עליו כדאמרינן (ברכות מ"ז ובכ"ד) מיגו דאיבעי מפקיר נכסיו והוה עני וחזי' לי' רק שמכניס עצמו לעשות מצוה ליתן לעני ואמרינן בזה ליהנות ניתנו בקיום מצוה ואפילו בעני הסמוך עליו שמחויב לפרנסו מ"מ כיון שהוא אסר נכסיו עליו אינו מצווה לפרנסו וכשנותן לו עביד מצוה ומיקרי הנאה:

18. תוספות מסכת עירובין דף כח עמוד ב

קור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלים - תימא דבפ' בא סימן (גדה דף נא): פריך גבי קושט וחימום וראשי בשמים אי נקחין בכסף מעשר ליטמאו טומאת אוכלין ומסיק דנמנו וגמרו שאין נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין והכא קתני דקור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלין וי"ל ודאי התם אי חזי לאכילה הוי אוכל ושפיר קרינן ביה מכל האוכל אשר יאכל אבל הכא קור לא מיקרי אוכל כיון דסופו להקשות ולא נטעי דיקלא אדעתא דקורא ומכל מקום ניקח בכסף מעשר דהשתא הוא רך והוי פרי מפרי אע"ג דלא הוי אוכל.

19. מגדים חדשים

צעו מיניה מהו לערב צפולין כו', דמאי נפ"מ צוה היכן שאלו אותו כן. ושם צפסחים מוזן היטב דקאמר דנפק לקרייתא לראות התבואות, וכשחזר שאלו אותו צענין זה. אבל בשמעתי אין שום נפ"מ צוה וראיתי לח"א שביאר צוה, דהנה מצינו בצרכות (יח ז) בני ר' חייא נפוק לקרייתא, אייקר להו תלמודייהו כו'. פירש"י לקרייתא להתעסק בעבודת אחרות, אייקר תלמודיהו אשתכח תלמודם מגרסתם. וכן מצינו עוד ציבמות (קה א) לוי נפק לקרייתא צעו מיניה כו' לא הוה צדיקה כו'. וצביצה (ט' ז) וכן צנדה (כד א) בני רבי חייא נפוק לקרייתא, כי אתו אמר להו אבוהון כו'. ופירש"י צביצה שם לקרייתא, לכפרים לראות שדותיהן. בכל אלו המקומות היה המעשה שלא ידעו להשיב הדין או שטעו בהוראה. וזה רמזו חז"ל באמרם "נפק לקרייתא", שע"י שיצאו להתעסק צמור"מ גרס להם שיטכחו הדין. וכמו שהיה צבני רבי חייא בצרכות שם שטכחו תלמודם.

רבי ירמיה נפק לקרייתא. פירש"י לקרייתא, כפרים לראות בתבואתו. צ"צ מנ"ל לפרש כן, שיצא לכפרים כדי לראות בתבואתו. ונאפשר שלמד כן ממה שמצינו צפסחים (ג' ז) יומן תקוקאה נפק לקרייתא, כי אתא אמרו ליה חיעין נעשו יפות כו'. פירש"י לקרייתא לכפרים לראות בתבואות. והתם מוכח כן דנפק לקרייתא פירושו שהלך לראות התבואות, מדשאלו אותו כשחזר חיעין נעשו יפות כו'. אמנם צ"צ על הגמ' גופא אמאי אינטריך לאשמעינן דר' ירמיה נפק לקרייתא ושם

20. שערים מצויינים בהלכה

א"ל אדרבה איפכא מסתברא כו' והלכתא
כינוקא דבי רב. תמוה דר' זירא דחה

דברי רבו של הינוקא בפני הינוקא, והא
עיי"כ יתקטן בלבו כבוד ומורא רבו, והיה לו
לילך לרבו ולפלפל עמו, וגם יש לדקדק,
דאיתא "והלכתא כינוקא", והול"ל והלכתא
דמברך על הכישות בופה"א, וכמו שלמדו
רבו. ונראה דמשום הכי אמר להינוקא איפכא
מסתברא, הגם דדוחה דעת רבו, כדי ללמדו
להשתמש בדעתו ובסברתו, ומה"ט אמר לו
איפכא מסתברא, וזה דקאמר בגמ' והלכתא
כינוקא, ללמד דלפעמים ההלכה כקטן נגד
הגדול, עי' במס' עדיות (פ"א מ"ג) שקיימו
דברי שני גורדיים נגד שמאי והלל. וכן
הרמב"ן (פ' בהר) הביא מירושלמי שביעית
(פ"ט ה"ו) בחד בר נש שהיה חשוד על
השביעית ואמר דבר הלכה, וסיים הרמב"ן
דמה"ט הזכירו חכמים דבריו מפני שהיה
נראה להם דזהו האמת להלכה. ועי' מש"כ
בקונטרס תורת הלימוד וההוראה (אות ה).